

Heeft sociaal overleg toekomst?

SERVacademie Sociaal overleg, meerdere dimensies - 29 februari 2016

Toespraak Luc Cortebeek

Dames en heren,

Beste Michel,

Voorzitter, vice-voorzitter,

Leden van het DB,

Administrateur-generaal,

Dank voor deze uitnodiging en het voorrecht hier vandaag te mogen spreken in deze academie, ter ere van Michel Dethée. Ik voel deze ontmoeting aan als thuiskomen. Ik heb Michel ontmoet bij het begin van mijn openbaar leven in de SERV. Na 15 jaar op verschillende posten wisselend tussen Brussel en Mechelen, werd mij in 1987 de verantwoordelijkheid voor Vlaanderen toebedeeld, met ongeveer hetzelfde takenpakket als Ann Vermorgen nu. Dat deed ik meer dan 12 jaar tot ik voorzitter werd, even voor de eeuwwisseling. Van subregionaal (Mechelen), Vlaanderen, federaal, ook Europees en nu internationaal, in de ILO, als vrijwilliger met een functie zoals dit gebruikelijk is in meerdere UNO-middelen. Ik ben er verkozen om de werknemers van de wereld voor te zitten en samen met de twee andere voorzitters, één voor de regeringen, één voor de werkgevers en de DG de Raad van Bestuur te leiden. Met mijn eendaagse terugkomst vandaag naar de SERV, reiken regionaal en internationaal elkaar de hand en is de cirkel rond voor mij, het hoeft niet te stoppen, misschien kan ik nog een 'tourke' doen. Ik had en heb dus het enorme voorrecht alle niveaus van bipartiet en tripartiet sociaal overleg zelf te hebben meegemaakt en doorgemaakt. Ik had het nooit kunnen of durven dromen en wat nog meer bijzonder is, ik ben er niet op uitgekeken.

Laat mij in een eerste deeltje even iets zeggen over die periode. Michel samen met zijn collega's hebben ook toen al een bijzonder sterke ondersteunende rol gespeeld. De tweede staatshervorming van 1980 moest nog voor een groot deel worden uitgevoerd, we stonden juist voor de derde staatshervorming van 1988-'89 en de vierde van 1993. De meeste instellingen moesten nog gecreëerd worden. De GERV was wel al SERV geworden, VESOC was er ook al. In die eerste periode stond het Vlaams Parlement nog zwak en adviseerde de SERV over veel, te veel, over alles. Meer nog, ik heb zelfs mogen meemaken dat de regering rekening hield met onze adviezen, ik bedoel, in ruime mate. Dat had te maken met de kwaliteit van de adviezen, dat is nu niet anders. Dat had ook te maken met onze consensuele adviezen. Maar dat had vooral te maken met het feit dat de SERV zowat de enige spiegel was, de enige referentie voor de regering.

Met een rechtstreeks verkozen en sterker parlement, met de oprichting van andere adviesraden, was het eigenlijk vrij normaal dat de volgzzaamheid vanuit de regering voor de SERV wat verminderde, VDAB werd opgericht, STV, nu Stichting Innovatie Vlaanderen, de Havencommissie, VLOR, VLIR, MINA-raad, VRWB, IWT en vele andere Vlaamse raden en instellingen. Het subregionale overleg werd uitgebouwd, inmiddels gedilueerd, wat ik betreur. De SERV was er telkens bij van conceptie tot geboorte van elk van hen. We konden rekenen op fantastisch goede ondersteuning vanuit het SERV-team, wij toen, jullie nu. Laat dit niet verzwakken of ontvolken. Mijn vaststelling is, waar dan ook, sociaal-economische raden enkel ondersteund door een secretariaatje voor de uitnodigingen en het verslag zijn meestal heel zwak. Onderschat die meerwaarde niet, hoe sterk uw organisaties en studiediensten ook mogen zijn, die aanbreng hebben jullie nodig en dat heb ik altijd bij de SERV zo gewaardeerd, zoals ik dat nu bij de ILO waardeer. Ik zeg dat ter ere van Michel en al zijn vroegere, huidige en toekomstige collega's. Wat ook knap is bij de SERV is de integratie van economische en sociale thema's. Niet gescheiden en zo hoort het.

Nog even terug naar toen. Als ik de gewaardeerde minister-president (toen bestond die titel nog niet) Gaston Geens citeer met : "Wat Vlaanderen zelf doet, doet het beter", dan was niet alleen hij daarvan overtuigd, wij allemaal, ik inbegrepen. Het zal mijn jeugdige naïviteit geweest zijn, ik was toen amper 37, ik moet eerlijk toegeven dat dit enthousiasme sedertdien wel flink bekoeld is. Versta me niet verkeerd, de regionalisering van een aantal domeinen was heel goed. Maar we voelen toch ook aan, dat de economische wet van de afnemende meerwaarde ook hier van toepassing is. Maar dat thema moeten we vandaag niet verder uitwerken. Overigens zullen de meningen in dit auditorium ook verschillen. Vlaanderen kan en mag fier zijn over veel maar moet toch ook in het belang van zowel economische als sociale uitbouw rekening houden met de perceptie in de wereld. Dat geldt voor alle regio's die de indruk geven terug te plooiën op zichzelf. Ik moet internationaal meer uitleggen over Vlaanderen en de Vlamingen dan ik de zogenaamde 'failed Belgian state' moet verdedigen.

Terug naar toen. Voor mij was in die constructieperiode vooral van belang dat dit nieuwe niveau een volwaardig sociaal overleg kreeg, met alles erop en eraan tot en met tweejaarlijkse tewerkstellingsakkoorden. Daar zijn we mee begonnen in 1993. En dat dit zo moest was ook de mening van René De Feyter, daarna Mieke Offeciers van het VEV, voorganger van VOKA, van Georges Derieuw, daarna Robert Voorhamme van het Vlaams ABVV, van Petrus Thys, daarna Kris Peeters van het NCMV, nu UNIZO en van onze collega's van het ACLVB Jan Vercamst en de BB Maurice Beddegenoots. Met Eddy Bruyninckx als administrateur-generaal. Natuurlijk waren onze uitgangspunten en standpunten verschillend. Maar toch konden we dat Vlaams sociaal

overlegmodel samen tot ontwikkeling laten komen. Met vallen en opstaan. Dat wel. En wanneer dit soms niet lukte kregen we de hulp en bemiddeling van aanmoedigende en faciliterende minister-presidenten en of ministers van werk die wilden dat overleg werkt. Ja, dat bestond toen ook. Er was een vrij goede dynamiek tussen het tweepartijen en het driepartijenoverleg. Ik mocht drie maal één jaar voorzitter zijn van de SERV. Ik heb toen vooral geleerd wat de “to do’s” and “note dones” zijn, de risico’s en succesfactoren, het belang van bilaterale en persoonlijke tussencontacten, het inschatten van het waarom van standpunten van de andere zijde van de tafel, het nagaan wat van die andere standpunten voor ons kan, wat mogelijke win-wins zijn, hoe het veel beter is tot bipartiete akkoorden te komen vooraleer het overleg te laten doorkruisen door politiek en regeringen.

Het is deze keer niet mijn bedoeling in te gaan op succes- en mislukkingfactoren van sociaal overleg. Het punt dat ik aan het einde van mijn eerste deeltje wil maken is dat sociaal overleg in Vlaanderen-België, Europa en de wereld niet eens zo sterk van elkaar verschilt. Het gaat over identiek dezelfde thema’s, het verschil in uitgangspunten is ongeveer hetzelfde, de uitdagingen zijn dezelfde, de kansen en struikelblokken zijn identiek dezelfde. Dus, geachte collega’s, wie in Vlaanderen kan onderhandelen en overleggen, kan dat ook in de wereld. Dat is niet om jullie op een goedkope wijze te vleien, dit is echt mijn ervaring.

Het is ook maar wanneer er representatieve werkgeversorganisaties, representatieve werknemersorganisaties en regeringen zijn die voor sociale dialoog kiezen in Vlaanderen, België en andere regio’s en landen in de wereld, dat ook op wereldvlak iets kan gebeuren. Onderschat jullie werk niet. Laat u ook in uw eigen of verwante organisaties niet ontmoedigen over welk ‘niveau’ van meer of minder belang zou zijn. Blablabla.

Vlaanderen en wat hier werkt, wat minder of niet werkt, kent u beter dan ik. Daarom zou ik u in mijn tweede deeltje willen meenemen naar de wereld van de arbeid vanuit een wereldperspectief. Dit is geen onbekend terrein voor u, de effecten van de globalisering ervaren we dagelijks hier en maken deel uit van de thema’s die in dit huis besproken worden. Laat ons dus, zolang het nog kan, de grenzen van Vlaanderen, België en Europa oversteken, meer, laat ons met een satellietview even kijken naar de ongeveer 3 miljard mensen die zich op onze planeet op de arbeidsmarkt bevinden. Hebben zij werk, hebben zij waardig werk of wat zijn de belangrijkste deficits? In dit tweede deeltje zullen we het eerst hebben over banen, armoede en sociale bescherming, ten tweede over de internationalisering van de productie, ten derde de kwaliteit van het werk en de governance. Alle gegevens en cijfers komen van de ILO, OESO, IMF,

WB. De elementen, evoluties en fenomenen die ik zal toelichten, zijn u helemaal niet vreemd, de omvang is dat misschien wel.

Aantal banen, armoede en sociale bescherming

“Op een economisch kerkhof kan je geen sociaal paradijs bouwen.” Een citaat toe te wijzen aan vele bekenden uit de economische en ondernemerswereld, sommigen hier aanwezig. We kunnen in deze redenering inkomen, het getuigt van logica en pragmatisme. Maar er moeten toch ook andere factoren spelen als we weten dat sedert 1980 het wereld BBP verdrievoudigd is en toch kunnen we moeilijk spreken van een sociaal paradijs.

Terwijl de wereld dus een welvaartsniveau heeft bereikt hoger dan ooit (maar niet goed verdeeld), is het tempo van de wereldwijde economische groei natuurlijk nu aanzienlijk lager dan voor de financiële crisis. Bovendien creëert die groei steeds minder jobs. Het deficit vergeleken met voor de crisis is 62 miljoen arbeidsplaatsen en dat deficit zal in 2019, 80 miljoen arbeidsplaatsen bedragen. Dit brengt ons nu op 200 miljoen werknemers die werkloos zijn. De jeugdwerkloosheid ligt op een veel hoger niveau en in veel gevallen is deze meer dan twee keer zo hoog als het algemeen werkloosheidspercentage.

Terwijl de arbeidsparticipatie van vrouwen enorm is toegenomen in de voorbije eeuw, stagneert deze nu en blijft 26 procent onder deze van mannen. De loonkloof blijft hoger dan 20 procent en er is geen verbetering in zicht. Bovendien zijn vrouwen oververtegenwoordigd in vormen van preciaire arbeid.

De huidige demografische ontwikkelingen brengen jaarlijks 40 miljoen mensen op de arbeidsmarkt, dit betekent, alle effecten ingerekend, dat de wereldeconomie tussen nu en 2030 meer dan 600 miljoen nieuwe banen moet creëren.

Die banen zullen vooral in de dienstensector moeten gezocht worden, die is nu al goed voor ongeveer 49 procent van de totale werkgelegenheid ten opzichte van 29 procent in de landbouw en 22 procent in de industrie.

De werknemers zullen een toenemend aantal ouderen moeten ondersteunen, het aandeel van de wereldbevolking ouder dan 65 jaar bedraagt 8 procent maar zal stijgen tot 14 procent in 2040.

Er is ook een beetje goed nieuws, alhoewel. Het aantal mensen dat in extreme armoede leeft is aanzienlijk gedaald in de afgelopen decennia. Toch leven nog steeds 319 miljoen werkende vrouwen en mannen met minder dan 1,25 US \$ per dag. Ze bevinden zich voor het grootste deel

in de ontwikkelingslanden, vooral de minst ontwikkelde landen, maar het armoedeniveau wordt ook een zorgenbron in veel geïndustrialiseerde landen.

De ongelijkheden zijn in de afgelopen 40 jaar in veel landen toegenomen, terwijl de arbeidskost als aandeel van het bruto binnenlands product in de geïndustrialiseerde landen aanzienlijk is gedaald, van 75 procent in het midden van de jaren 70 tot 65 procent in het midden van de jaren 2000. Een daling van 10% van de arbeidskost.

Sociale bescherming of sociale zekerheid is slechts voor 27 procent van de wereldbevolking op een voldoende wijze aanwezig, 73% moet dit missen. Bovendien worden vele van de oudere systemen van sociale zekerheid geconfronteerd met hervormingen en vragen over de duurzaamheid in de toekomst.

Internationalisering van de productie

De globalisering heeft een enorme boost gegeven aan de internationalisering van economie en van productiesystemen. Waar multinationals vroeger nog min of meer herkenbaar en identificeerbaar waren, worden deze nu heel complex door global supply chains en global value chains, internationale bevoorradingketens en internationale financiële ketens. Het wordt steeds moeilijker om een nationale herkomst van afgewerkte producten te identificeren. "Made in China" wordt "made in the world". Hier en daar geven deze ketens nieuwe kansen voor economische ontwikkeling en werkgelegenheid. Maar de mondiale concurrentiedruk drukt ook de arbeidsvoorwaarden en de arbeidsomstandigheden naar beneden. Zelfs internationaal erkende basisrechten komen in verdrukking. De equity funds en hedge funds worden nu aangevuld met crowdfunding-platformen, ze hebben één eigenschap gemeen, meestal dwingen ze de door hen gefinancierde ondernemingen op korte termijn financieel te 'leveren', zoals dat dan heet.

Ter illustratie van het type arbeidsmarkt dat deze systemen creëren. Uit heel recent onderzoek van het Internationaal Vakverbond bij 50 wereldbedrijven blijkt, dat van al de mensen die voor die ondernemingen werkt slechts 6% een arbeidsovereenkomst heeft met die onderneming. De 94% andere werknemers zijn verborgen (a hidden workforce) omdat ze geen rechtstreekse relatie hebben met het hoofdbedrijf. Nog concreter, één voorbeeld. Nike stelt iets minder dan 25 000 werknemers rechtstreeks tewerk maar werkt met 800 suppliers in 51 landen die samen 600 000 werknemers tewerkstellen.

Ik kom terug op de 50 onderzochte ondernemingen, waaronder Samsung, Mc Donalds en Nestlé. Ze hebben een inkomen van 3,4 triljoen \$. Ze hebben een verborgen tewerkstelling van 116 miljoen mensen. 60% van de globale handel in de reële economie hangt af van de bevoorradingsketens, de global supply chains. 24 bedrijven van de US (met o.m. Amazon, Walmart, Walt Disney) zouden bij wijze van spreken een staat als Canada kunnen kopen.

Deze 50 ondernemingen hebben suppliers in Cambodja, Indonesië en de Filippijnen. De lonen die minimaal nodig zijn om in die landen een beetje in waardigheid te kunnen leven zijn bekend (minimum living wage): \$177/maand in Phnom Penh, \$250 in Jakarta, \$345 in Manila. Toch worden die minimumlonen niet betaald door suppliers van wereldtopbedrijven, die superwinsten maken. Een zeker bewustzijn groeit. Belangrijke kledingmerken hebben bij de recente sociale opstanden in Cambodja aangegeven dat zij die minimumlonen kunnen en willen betalen. Het is de Cambodjaanse regering, aangezet door andere minder faire werkgevers die dit verhinderen.

De internationalisering van de arbeidsmarkt wordt ook sterk in de hand gewerkt door migratie van mensen op zoek naar werk. Het gaat om 232 miljoen vrouwen en mannen, dat is 50 procent meer dan in 1990. Velen van hen leveren een belangrijke bijdrage aan de arbeidsmarkt in hun gastlanden, toch is ook hoge werkloosheid, grote onzekerheid, vreemdelingenhaat en racisme hun deel. Het dringt nauwelijks door in onze media maar migratie is een wereldfenomeen. In de ILO trachten wij de vluchtelingenproblematiek toch apart te benaderen, gezien oorlog en geweld de oorzaak zijn, wat niet belet dat deze mensen ook op zoek zijn naar een beter leven.

De kwaliteit van het werk

De helft van de beroepsbevolking, 1,5 miljard mensen dus, werkt in de informele economie. Hoewel de informele economie vooral te vinden is in ontwikkelingslanden, groeit de informele economie ook in geïndustrialiseerde landen, ook bij ons. Denk aan de valse concurrentie in de bouwsector, de beelden van de Hongaarse vrachtwagens tijdens de kerstvakantie, Uber, Airbnb.

Elk jaar verliezen ongeveer 2,3 miljoen werknemers het leven door arbeidsongevallen en beroepsziekten, met een hoge sociale en economische kost voor werknemers en hun gezinnen, voor werkgevers en de stelsels van sociale zekerheid. Het gaat om een kost van 4 procent van het mondiale BBP. Er is een groeiend besef van de menselijke en economische kost van het huidige niveau van mentale stress op het werk. In veel ontwikkelde economieën is het aantal

mensen op arbeidsleeftijd die niet meer kunnen werken als gevolg van een slechte gezondheid of handicap groter dan het aantal mensen dat werkloos is.

In kinderarbeid hebben we een grote vooruitgang gemaakt de laatste 15 jaar, dank zij het werk van de ILO. We komen van 280 miljoen werkende kinderen, er zijn er nog steeds 168 miljoen en 21 miljoen werknemers zijn slachtoffer van gedwongen arbeid en moderne slavernij. En de wereld van het werk is nog steeds aangetast door de diepgewortelde discriminatie op grond van geslacht, maar ook op grond van etniciteit, religie en handicap.

Alhoewel de mondiale arbeidsverdeling het gevolg is van de technologische evolutie, heb ik het tot nu toe nauwelijks over technologie gehad. De digitalisering en de interconnectie van producten, de geavanceerde robotica en de geautomatiseerde kennis. Ze zullen leiden tot nieuwe producten en een nog sterkere focus op geïndividualiseerde diensten, denk aan e-commerce en e-government. De schaafeffecten zullen tot goedkope data sharing leiden, zo zal nieuwe kennis gegenereerd worden (met zero-marginale kost van brede telecomnetwerken). De organisatie van productie en dienstverlening zal ongetwijfeld nog ontzaglijk veranderen, ondernemingsgrenzen zullen nog moeilijker te vatten zijn met de evolutie van e-business. De discussie laait hoog op tussen wetenschappelijke instituten. Debatten lopen van Davos tot in Vlaanderen, hier met Peter Hinssen en Jan Denys. In de tachtiger jaren leidde een gelijkaardig debat bij ons tot de oprichting van de Stichting Technologie Vlaanderen, nu de Stichting Innovatie & Arbeid. Ook toen werd gevreesd voor een doemscenario, dit werd gelukkig niet bewaarheid. Essentieel is de vraag wat wij ermee gaan doen, door wie laten we die evolutie aansturen, toch niet door onvatbare technologie-iconen? Zeker is dat we zonder sturing, zonder governance met ons maatschappelijk als economisch hoofd tegen de muur zullen lopen, met zware gevolgen.

Universeel respect voor fundamentele principes en rechten op het werk blijft een doel waar we ver afstaan, zeker wanneer we de uitdagingen zien. Hoewel er aanzienlijke vooruitgang is, zijn er ook zware terugvallen in de afgelopen jaren. Om slechts één punt te noemen, de helft van de werknemers leeft in landen waar de vrijheid van vereniging, een internationale conventie van 1948 niet is geratificeerd. Onder hen China, India en de VS. Hallo TTIP?

Het is niet allemaal zwart of wit. Denk aan de BRICS, inderdaad nu in een dip, maar ze hebben op vele terreinen zowel economisch als qua sociale verdeling een sterke inhaalbeweging gemaakt. Het is niet de betere verdeling die hen tot de dip leidde, ze zullen die weg zelfs moeten

voortzetten om uit de dip te komen. Ook sub-Saharan Afrika is een goede economische groeier, helaas blijft verdeling daar het grote probleem.

Een klein derde deeltje, over de rol van werk en arbeid. Alle ideologen, filosofen, economen, sociologen, psychologen, politicologen van alle tijden hebben zich over het arbeidsvraagstuk gebogen. Ik ga ze geweld aandoen. Laat het me eenvoudig houden.

Werk of arbeid maakt essentieel deel uit van ons leven, zorgt voor onze welvaart en in het beste geval ook voor ons welzijn. Met arbeid voorzien we in het levensonderhoud, van onszelf maar ook van de mensen rondom ons. We voeden er de collectieve diensten en de sociale zekerheid mee. We betalen onze bijdrage als solidariteit ten aanzien van de mensen die het nu nodig hebben, en dit is meteen de verzekeringspremie voor onze eigen sociale zekerheid. Werk geeft ons een plaats in de samenleving en als we geluk hebben, draagt het bij tot onze verdere ontwikkeling en kunnen we bijdragen tot de economie en de samenleving. Natuurlijk is dit een ideaalbeeld en in de realiteit loopt het niet altijd zo. We voelen hoe hard de confrontatie is, wanneer mensen hun werk verliezen. We weten ook dat het niet hebben van een perspectief de voedingsbodem is voor extremisme, voor radicale en destructieve ideeën, voor enkelen tot en met terreur. De analyse van de profielen van de Syriëstrijders zegt daarover heel veel.

Maar als arbeid en werk dan zo belangrijk zijn voor het menselijk welbevinden en dus bij afgeleide voor de stabiliteit van de samenleving en van de economie, zou het dan normaal zijn dat we markt en commerciële krachtsverhoudingen en/of snel fluctuerende politieke machtsverhoudingen laten bepalen wat de contouren zijn van de menselijke arbeid? Is er geen ander type governance nodig en vanwaar moet dit dan komen?

Laat mij daar in een vierde deel op ingaan, onder meer aan de hand van een beetje geschiedenis. Want in 1919 zaten de geallieerden met een gelijkaardige vraag toen ze het verdrag van Versailles uitschreven. Voor de oorlog hadden zij de gevolgen van de industriële revolutie niet onder controle gekregen, er was zware sociale onrust, stakingen en protest, vakbonden ontstonden, het socialisme was geboren. In 1917 hadden Lenin en de bolsjewieken de revolutie uitgeroepen. Vanuit Rome had Leo XIII, dit jaar juist 125 jaar geleden, in 1891 gezegd dat het zo niet verder kon met het sociaal onrecht in zijn Encycliek Rerum Novarum.

Deels uit vrees, deels om het nieuwe gegeven te sturen, vertrokken de geallieerden van de idee dat duurzame vrede onmogelijk is zonder sociale rechtvaardigheid. Zij schreven het in het verdrag en stichtten de ILO. De constitutie van de ILO begint met dezelfde zin "Universal and lasting peace can be established only if it is based upon social justice." Er was geen enkel

voorbeeld, geen enkel model want er bestond geen enkele internationale organisatie behalve het Rode Kruis, opgericht door Henri Dunant in 1864 met als belangrijke maar beperkte opdracht het verzorgen van gewonden tijdens oorlogen.

Het bleef niet bij woorden. De Volkenbond werd opgericht, voorloper van de UNO, die pas na de Tweede Wereldoorlog het licht zag. De Volkenbond was een mislukking maar de Internationale Arbeidsorganisatie werd in detail uitgewerkt. De geallieerden oordeelden van meet af aan dat buiten regeringen ook werkgevers en werknemers zeggenschap moesten krijgen in die organisatie. Ze zouden verdragen maken, conventies geheten die de arbeids- en sociale wetgeving van de wereld zouden vastleggen. Inmiddels bestaan er 189 conventies en 204 aanbevelingen. Samen vormen zij de 'sociale wetgeving van de wereld', inmiddels verrijkt met een internationale jurisprudentie, systematisch opgebouwd gedurende meer dan 60 jaar .

De ILO vormde het internationale kader van het sociaal overleg. Landen werden opgeroepen om werkgevers- en werknemersorganisaties te erkennen en arbeidsvoorwaarden en sociale bescherming te bepalen via bipartiet en tripartiet overleg. In de Verklaring van Philadelphia (1944) die alle 186 lidstaten bindt, wordt de rol van het sociaal overleg uitgebreid van arbeidsvoorwaarden tot alle sociaal-economische elementen van het beleid. Dat hebben we ook beoogd met SERV en VESOC, maar wordt nu mediatiek en politiek en zelfs door sommige sociale partners niet meer als OK beschouwd.

Het is hip het sociaal overlegsysteem voor te stellen als van de oude tijden. Van het industrieel tijdperk, dat we intussen ver achter ons lieten in de move die we maakten naar een diensteneconomie, naar globalisering en digitalisering van de economie.

We kennen de argumenten. Niet alleen de economie en de ondernemingswereld wijzigde, dé arbeider bestaat niet meer en er zijn haast evenveel types werknemers als er werknemers zijn. Bovendien is die werknemer ook consument, reiziger, regisseur van zijn of haar leven, publiek en privé. En dat is dan weer een gevolg van de individualisering. Dat is allemaal juist natuurlijk. Maar collectieve arbeidsverhoudingen worden voorgesteld alsof ze zopas zijn teruggevonden bij archeologische opgravingen. Het arbeidsvraagstuk lijkt wel verdwenen. Wat moet die geïndividualiseerde werknemer met vakbonden? Als u arbeidsverhoudingen zo inschat dan is het denkbaar dat je sympathie kan opwekken met uitspraken als: "Ik heb het nu wel gehad met vakbonden." 'Union bashing' is in. Maar hoe verscheiden werknemers ook mogen zijn, er zijn enkele karakteristieken die hen werknemer maken, zelfs al is hij of zij een zogenaamde zelfstandige die werkt voor een informeel bedrijfje in Kenia. En minder erkende vakbonden

worden automatisch afgelost door klein links en vooral door corporatistische 'groepuscules' die geen enkele maatschappelijke verbondenheid hebben of verantwoordelijkheid moeten nemen en die vrij kunnen opkomen voor het allereigenste eigen- of groepsbelang.

Hetzelfde met organisaties van ondernemers of werkgevers. Ondernemingen zijn nauwelijks nog te definiëren. Hoe smal of hoe breed zijn ze en wie is wie in de huidige onderneming? Wie leidt wie en wat in een Global Supply Chain, aangestuurd door nog minder definieerbare kapitaalsgroepen. Wat hebben zij aan nationaal of regionaal georganiseerde werkgevers- of ondernemersorganisaties? Representativiteit is minder van belang als bijvoorbeeld sectoraal overleg en sectorale cao's er toch zouden uitgaan. Dan blijft lobbying over en netwerken. Maar daarvoor heb je de klassieke werkgeversorganisaties niet nodig. Het netwerk met de naam "Succesrijk netwerken", vierde nieuwjaar met 850 ondernemers in San Marco Village in Schelle en haast u in te schrijven voor de Nacht van de KMO op 18 maart in de Hilton in Antwerpen, georganiseerd door de 'vzw KMO promoties.' Hun maatschappelijk belang is als zand dat door de vingers glipt.

De Franse politicoloog, socioloog, beetje staatsman en grondlegger van het liberalisme Alexis de Tocqueville had na zijn studie van het politieke systeem in Amerika in zijn werk 'De la démocratie en Amérique' geschreven: 'De democratie heeft behoefte aan intermediaire organisaties die bemiddelen tussen staat en burger'. Eén van zijn Belgische opvolgers Guy Verhofstadt zag het in drie burgermanifesten, gepubliceerd van 1991 tot 1994 helemaal niet meer zo. Hij zag enkel heil in de rechtstreekse relatie tussen politiek en burger. Op mijn afscheid als voorzitter van het ACV op 12 februari 2012 zei Guy Verhofstadt dat hij zijn mening had moeten herzien over de noodzaak van middenveld en sociaal overleg.

En opnieuw, in deze tijden worden de middenveldorganisaties en het sociaal overleg niet graag gezien met als één van de dieptepunten het achteraf wijzigen van de inhoud van een interprofessioneel akkoord. Wat men er ook van gezegd en geschreven heeft "it is not done, this had never been seen before".

Is u klaar voor een beetje risky gepersonaliseerde humor? Op Valentijnsdag hebben Ann Vermorgen, Caroline Copers en Hugo Engelen bij mijn weten geen politieke liefdesverklaringen ontvangen. Hans Maertens wellicht wel alhoewel ik dan onlangs weer hoorde zeggen "dat we de werkgeversorganisaties niet nodig hebben om alles af te remmen, daarvoor hebben we de vakbonden." Tenzij dit bedoeld was voor de nationale broer, alhoewel de meervoudsvorm werd

gebruikt. Karel Van Eetvelt heeft zoveel aanbiddeers dat hij ze van zich moet afhouden. Misschien komt Sonja De Becker stilletjes best weg.

Ik hoop dat u mij die Valentijnsanalyse vergeeft. Die 14^e februari is overigens niet mijn ding. Wat ik wil zeggen is dat liefdesverklaringen van politieke partijen ten aanzien van vakbonden en werkgeversorganisaties bijzonder broos zijn. Als het erop aan komt willen politici hun eigen weg gaan en hebben ze jullie niet nodig, niet de enen en niet de anderen.

Ik heb bijzonder veel respect voor politiek, maar het is een ander métier dan het onze. En ik heb niets tegen politieke allianties voor concrete agendapunten, dat kan soms iets opleveren. Ik heb ook niets tegen langdurige politieke allianties als maatschappelijke visies dicht bij elkaar staan of liggen, daar is niets mis mee. Maar vanuit mijn bescheiden ervaring weet ik dat de beste afspraken, akkoorden, adviezen voortkomen uit sociale dialoog. Ik ben overtuigd dat ook werkgevers de werknemers best als eerste partner zien en omgekeerd.

Ook al ben ik slecht op de dansvloer, toch beheers ik ook de dans van het overleg met drie, sociale partners en regering. Dat heb ik geleerd en toegepast in Vlaanderen, daarna federaal en nu ook internationaal. Dat werkt ook, soms. Maar regeringen komen en gaan en de sociale partners blijven bestaan. Driepartijenoverleg werkt best wanneer werkgevers en werknemers al een deel van de weg hebben afgelegd. Sociaal overleg is natuurlijk archi-moeilijk en loopt met golfbewegingen. Slechter in crisistijden, beter als het economisch goed gaat. Het werkt beter wanneer zowel werknemers- als werkgeversorganisaties hun achterban durven aanspreken op de spanning tussen huidige en toekomstige belangen. Het is geen methode die instant-oplossingen aanreikt.

De toestand van de wereld van het werk is de resultante van een groot aantal gebeurtenissen, van een groot aantal beslissingen, genomen over omzeggens alle beleidsdomeinen door vele overheden en bedrijven, door kapitaalsgroepen nationaal en internationaal. Ons vermogen als waarnemers volstaat zelfs niet meer om de diverse dynamieken en 'interrelaties' te volgen. Maar of het nu gaat over het regionale, federale, Europese of internationale niveau, ik heb voor de governance van de wereld van het werk nergens een meer werkbaar alternatief gevonden dan de onderhandeling, dialoog, overleg, zelfs al kraakt het soms, en moet men door een moeilijke perioden van actie of staking. Geef de governance van het werk zeker niet in de handen van de politiek alleen, daartoe fluctueert de politiek te veel. De 'governance of work' is wel onderhevig aan evoluties maar gaat ook niet samen met de waan van de dag waar (sorry) te veel imbecielen via sociale media dicteren wat media en politiek moeten opnemen.

(Nog een andere insteek om hetzelfde aan te tonen. In maart 2015 verscheen een studie van het IMF over de relatie tussen de groter wordende ongelijkheid en de arbeidsverhoudingen in de meest geëvolueerde economieën. In landen waar vakbondslidmaatschap daalt of vakbonden minder invloed hebben, stijgen de toplonen sterker en blijven de courante lonen achter. Onderhandelingen en overleg met sterkere vakbonden leiden tot hogere minimumlonen die op hun beurt de middenlonen en de inkomensverdeling beter in evenwicht brengen. Zwakkere onderhandelingsposities leiden tot zwakkere lonen voor de midden en lager gesitueerde werknemers wat nadelig is voor de economie (Onderzoek 1980-2010).)

In mijn vijfde en laatste deeltje wil ik even schetsen hoe wij op internationaal vlak in de ILO de nieuwe realiteiten van de wereld van de arbeid trachten te vatten. Ook

internationaal vormen de arbeidsverhoudingen als ze al in evenwicht zijn geen stabiel maar een labiel evenwicht. Dat is zo, dat moet je aanvaarden. Om dit aan te tonen kan ik u vertellen dat wij van juni 2012 tot vorig jaar februari, bijna 3 jaar nodig hadden om de lont uit een bijzonder explosief kruitvat te halen. Ik maak een lang verhaal kort. De Internationale Werkgeversorganisatie (IOE) had onder impuls van de Britse CBI, gesteund door de Amcham in 2012 de juridische basis van het stakingsrecht in de ILO-regelgeving in twijfel getrokken en onderuitgehaald. Dat was toch de bedoeling. Vorig jaar kwamen we tot de deal dat stakingsrecht wel algemeen erkend wordt maar dat het toepassingsgebied nationaal kan vastgelegd worden. Dat is logisch. Dat is bijvoorbeeld in België in 2002 gebeurd via het zogenaamde 'herenakkoord' tussen sociale partners, dat nu opnieuw in onderhandeling is, binnen de internationale jurisprudentie mag ik hopen. Internationale ervaring leert overigens dat het wettelijk vastleggen van het stakingsrecht ridicuul is, door de vakbonden aan banden te leggen, wordt de weg vrijgemaakt voor 'groupuscules' en individuen buiten of aan de marge van vakbonden, mensen die geen boodschap hebben aan de vakbondsleiding en het algemeen belang. Dit terzijde. Terug naar die consensus in Genève over een werkbare benadering van het stakingsrecht. Dit heeft ons ook opnieuw uitzicht gegeven op andere essentiële materies.

Wij trachten de wereld van de arbeid te vatten :

- (door van sociale bescherming een werelddoelstelling te maken, via een recente aanbeveling;
- door van de ILO-doelstelling 'waardig werk' decent work één van de 17 sustainable development goals te maken in de VN-agenda 'De 2030 agenda voor duurzame ontwikkeling'. We leggen ook de relatie met het klimaatakkoord.
- door de transitie van informeel naar formeel werk, sedert 2015 een aanbeveling;

- door te zoeken naar hoe we de global supply chains kunnen fatsoeneren, de eerste bespreking gebeurt nu in juni in de Internationale Arbeidsconferentie
- door 'the future of work' aan te pakken;)

Een aanbeveling over sociale bescherming

Met ondersteuning van de G20, de WB, De UN Development Group, de Europese Unie, het IMF, regionale ontwikkelingsbanken, de BRICS-groep, andere VN-organisaties stemden regeringen, werkgevers en werknemers in 2012 Aanbeveling 202 'The Social Protection Floors', met als doel een basis sociale bescherming uit te bouwen in alle 186 lidstaten. Het moet gaan over toegang tot de gezondheidszorg, bescherming van kinderen, moederschap, werkloosheid, invaliditeit, bescherming van minder-validen en pensioen. De aanbeveling zegt duidelijk dat het de bedoeling is op deze fundamenten voort te bouwen tot hogere niveaus van sociale zekerheid, zo breed als mogelijk. Dit is realistisch en effectief om ongelijkheid te bestrijden en om de economie op te bouwen. De ILO zelf heeft een 'Flagship-programme' gelanceerd. Het begint resultaatgericht in 21 landen en is concreet en planmatig uitgewerkt. Over 5 jaar moeten 130 miljoen mensen een betere toegang hebben tot sociale bescherming en 500 miljoen einde 2030.

Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development

Lerend uit de ervaring van de Millenniumdoelstellingen 2015 van de VN ter halvering van de armoede hebben we met de drie constituenten van de ILO sterk geïnvesteerd in de 2030 Agenda van de Verenigde Naties. Het was voor werkgevers en werknemers onbegrijpelijk dat in de millenniumdoelstellingen 'werk' niet eens vermeld werd als hefboom tegen armoede. In de 2030 Agenda voor Duurzame Ontwikkeling werden 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen uitgewerkt. In doelstelling 8 is helemaal de agenda "Waardig Werk" van de ILO opgenomen. 'Decent Work for all' wordt zowel gezien als middel dan als doelstelling. En sociale bescherming wordt expliciet opgenomen in 5 andere doelstellingen. Er moet nog bijzonder veel werk gebeuren, op dit moment wordt gewerkt aan de indicatoren om evolutie en vooruitgang te concretiseren en te meten.

De formalisering van de informele economie

In 2014 hebben we een oude conventie 29, gedwongen arbeid een nieuwe inhoud gegeven om mensenhandel en de moderne slavernij tegen te gaan. Ik vertrek overigens in dat kader nu om 15:15 naar Qatar voor een bijzonder delicate ILO missie over de slavenarbeid van meer dan

anderhalf miljoen mensen in de stadions in aanbouw voor het WK van 2022. Slavernij is dus geen monopolie van Afrika. Alle regio's worden erdoor getroffen, ook de onze. Alle lidstaten moeten deze hernieuwde conventie die concrete maatregelen voorstelt om strijd te voeren tegen de moderne slavernij ratificeren en omzetten in wetgeving. Ook de SERV zal erover moeten adviseren.

Zoals aangetoond domineert informele arbeid grote delen van de wereld. Zowel werknemers als werkgevers hebben belang bij het uitsluiten van niet sociale, unfaire concurrentie van ondernemingen die zich niet aan de regels houden.

In de Internationale Arbeidsconferentie van 2015 stemden we aanbeveling 204 om de informele arbeid om te zetten in formele arbeid. Werknemers in de informele arbeid zijn in vele gevallen geen echte zelfstandigen, ze werken meestal ook voor één of andere informele baas maar als er geen regels zijn, is de uitbuiting nabij. Deze arbeid moet dus geformaliseerd worden zodat werknemers minstens een minimumloon hebben waarvan ze kunnen leven evenals een sociale bescherming.

Global Supply chains

Maar we moeten ook ingrijpen op de governance van de arbeid. Volgens de OESO en de UNCTAD is de waarde van de wereldhandel voor 60 tot 80% terug te vinden in de Internationale Bevoorradingketens (Global Supply Chains) en Financiële Waardenketens (Global Value Chains). Zij beheersen de mondiale economie tot en met de onze en hebben soms veel meer zeggenschap dan regeringen. Dit jaar in juni tijdens de Internationale Arbeidsconferentie voeren we een discussie over hoe we die ketens onder controle moeten houden. Zodat de ondernemingen in die chains, de KMO's en hun werknemers goed behandeld worden tot in de verre uiteinden die heel dikwijls tot diep in de informele economie reiken. Ook hier hebben zowel ondernemingen als werknemers belang bij. Overregulering werkt niet maar onderregulering evenmin. En de 'Corporate Social Responsibility' werkt slechts heel beperkt, als er één bedrijf was waar ik echt niet aan twijfelde, was het Volkswagen...

Tot wat die discussie ons zal leiden, weten we niet, een conventie is wellicht wat hoog gegrepen, een aanbeveling misschien. Inhoudelijk moeten we niet ver zoeken, als Global Supply Chains zich engageren de Conventies en Aanbevelingen van de ILO te respecteren, staan we heel ver. Maar in de ILO zijn we gewoon onze regels te richten tot staten, niet tot ondernemingen. Hoe tragisch ook, het Raina Plaza drama heeft ons geleerd hoe een Akkoord te sluiten tussen internationale sectorvakbonden en brands, merken met de ILO als facilitator. Waarom zouden we dit soort voorbeelden niet kunnen uitbreiden.

The Future of Work

Eigenlijk zijn we in de ILO al volop aan het werken aan de toekomst van het werk, u voelt dit aan de thema's die ik even toegelicht heb. Maar we willen beter. In 2019 bestaat de organisatie 100 jaar. Wij willen er geen klassieke viering van maken maar vooral trachten vooruit te kijken naar de toekomst van het werk, "The Future of Work" in al zijn aspecten, met de verdere evolutie van de digitalisering van de economie, de e-commerce, het klimaat, de migraties in relatie met demografie hier en in het zuiden, in relatie met ontwikkeling in het zuiden en hier, de verdere globalisering maar niet alleen de plaats van groot maar ook van klein. We willen het uitdrukkelijk hebben over of er nog een plaats is voor sociaal overleg, voor werkgeversorganisaties en vakbonden in relatie met die nieuwe wereld van werk.

Maar 'the future of work' is now. Als we er niet in slagen de uitdagingen van vandaag aan te gaan dan zullen we falen in de problemen van morgen. We moeten ons niet laten leiden door technologie. Wij moeten de technologie leiden tot waar wij willen uitkomen.

Ik ga eindigen met een doordenker. Wat mij het meest bezighoudt is de vraag hoe we al die mensen werk gaan geven, die meer dan 600 miljoen banen die we nodig hebben in 2030? We weten hoe belangrijk werk is, ook om de maatschappij in evenwicht te houden. De klassieke redenering is: we creëren groei en het aantal jobs zal automatisch toenemen. Sinds 2013 zegt de Wereldbank in haar jaarlijks World Development Report dat ze dat niet zomaar meer aanneemt. De WB heeft te veel situaties van 'jobless recovery' gezien en gelooft niet meer in het automatisme. Sedertdien huldigt ze de visie dat de creatie van jobs en kwalitatieve jobs een centrale rol speelt in het realiseren van economische groei en sociale ontwikkeling.

De Wereldbank gaat nog verder en zegt dat een arbeidsmarkt die bescherming biedt, geen negatieve impact heeft op groei en efficiëntie. Integendeel, er is een positieve relatie tussen een evenwichtige arbeidsregulering en een goede inkomensspreiding enerzijds en economische groei anderzijds.

Het is een analyse die aangeeft dat een eenzijdige focus op austerity en het gebrek aan investeringen de groei nekken. Het is niet met vallende stenen in tunnels, rechtbanken die niet meer gepoetst worden, lekkende musea, falende infrastructuur dat we ons aantrekkelijk maken. Is het niet opnieuw tijd, om profiterend van lage intrestvoeten te investeren in de toekomst?

Is het niet opnieuw nodig na te denken, gebruik makend van het internationale onderzoekswerk, over onze 'Future of Work'. De SERV, jullie als sociale partners zijn best geplaatst om hiertoe een

draagvlak te creëren. Elk draagvlak heeft nood aan ondersteuning. Die ondersteuning heb jij Michel gedurende vele jaren gegeven met analyses en ontwerp-adviezen over economie, welzijn, sociale zekerheid enzovoort. Ik en wij zijn u daar bijzonder dankbaar voor. U mag fier zijn op die prachtige loopbaan.

Dames en heren, koester en benut de Sociaal Economische Raad van Vlaanderen en blijf de relatie met de ILO verder uitbouwen. We leven in Vlaanderen niet op een eiland. Via de SERV krijgen overigens ook de organisaties die niet vertegenwoordigd zijn in Genève toch een 'insight'. Ik zal de Vlaamse sociale partners en de SERV graag verwelkomen in een volgend bezoek aan de ILO in Genève.

Ik dank u